

**2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Tarihsel Düşünme
Becerileri**

Historical Thinking Skills in 2005 and 2018 Social Studies Curriculum

Nejla PEHLİVAN

Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi
0000-0002-4573-3617
pehlivan.3736@gmail.com

Yusuf KESKİN

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
0000-0002-1072-6708
ykeskin@sakarya.edu.tr

Kadir KESKİN

Bilim Uzmanı, Başakşehir Cumhuriyet İlkokulu
0009-0008-6822-7363
kadir.keskin.6834@hotmail.com

Abstract

The most important discipline that provides content to the social studies course is undoubtedly history. For this reason, historical thinking skills, which are considered important in history teaching, should be taught to children within the scope of social studies course. By incorporating the skills that are required into the social studies curriculum, this may be accomplished. In this study, it was aimed to determine the inclusion of historical thinking skills in the 2005 and 2018 social studies curriculum prepared in accordance with the constructivist approach. This aim was accomplished by using document analysis, a method of qualitative research, and the related programmes were subjected to qualitative content analysis. As a result of the research, it was determined that there are acquisitions requiring the use of historical thinking skills in both programmes. It was found that these acquisitions were focused in the learning domains of "Culture and Heritage" and "Science, Technology and Society" in both programmes. In addition, it was observed that the relevant acquisitions in both programmes were mostly aimed at gaining chronological thinking and historical comprehension skills, while acquisitions for other high-level skills were limited.

Keywords: Social studies, social studies curriculum, historical thinking skills

Özet

Sosyal bilgiler dersine içerik sağlayan en önemli disiplin hiç şüphesiz tarihtir. Bu nedenle tarih öğretiminde önemli görülen tarihsel düşünme becerilerinin sosyal bilgiler dersi kapsamında çocuklara kazandırılması gerekmektedir. Bunun başarılabilmesi ise hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programlarında ilgili becerilere yer vermekle mümkündür. Bu çalışmada, yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak hazırlanan 2005 ve 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında tarihsel düşünme becerilerine yer verilme durumunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmış ve ilgili programlar nitel içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda, her iki programda da tarihsel düşünme becerilerinin kullanımını gerektiren kazanımların varlığı tespit edilmiştir. Bu kazanımların her iki programda da ortak olarak ağırlıklı tarih konularının yer aldığı “Kültür ve Miras” ile “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanlarında yoğunlaştığı görülmüştür. Ayrıca her iki programdaki ilgili kazanımların daha çok kronolojik düşünme ile tarihsel kavrama becerilerini kazandırmaya yönelik olduğu, diğer üst düzey becerilere dönük kazanımların ise sınırlı olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, sosyal bilgiler öğretim programları, tarihsel düşünme becerileri

Giriş

Sosyal bilgiler, kapsamını tarih, coğrafya, ekonomi vb. sosyal bilim disiplinlerinden alan önemli bir derstir. Geçmişten günümüze sosyal bilgiler içerikli derslerde en büyük pay her zaman tarihe ait olmuştur. Bu nedenle sosyal bilgiler dersi kapsamında tarih konularının öğretilmesi önem arz etmektedir (Coşkun Keskin vd., 2022; Keskin, 2002; Turan ve Ulusoy, 2013).

Sosyal bilgilere içerik sağlayan tarih disiplininin ortaya çıkışı insanlık tarihi kadar eskidir. Toplumların kültür aktarımı için tarihe başvurması, onun bir bilim dalı olarak ortaya çıkışını tetiklemiştir (Collingwood, 1996). Tarihin öznesi insan olup, geçmiş toplumların her türlü faaliyetini anlatır. Bu faaliyetler aynı zamanda sosyal bilgiler dersinin içeriğini oluşturmaktadır. Bu durum tarih disiplininin sosyal bilgiler için vazgeçilmez hale getirmektedir (Turan ve Ulusoy, 2013). Tarih ister ayrı bir ders, isterse de sosyal bilgiler içinde verilsin her zaman önemli görülmüştür. Özetle bir tarih anlatısı olmadan sosyal bilgiler öğretimi yapmak imkânsızdır (Öztürk, 2006).

Düşünme becerileri, derslerde öğrenilen bilgilerin zihinde işlenerek yararlı bilgi haline dönüştürülmesidir. Birey bu becerileri kullanarak yaşam boyu öğrenmeye devam eder. Diğer bir deyişle düşünme becerileri, kendi kendine öğrenmenin vasıtalarıdır (Doğanay, 2009). Sosyal bilgiler derslerinde tüm derslerde ortak olan eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, karar verme gibi becerilere ilaveten “tarihsel düşünme becerileri” olarak isimlendirilen beceri grubunun öğrencilere kazandırılması çok daha önemlidir. Bu beceriler Amerikan Ulusal Tarih Merkezi (National Council for History in the Schools [NCHS]) tarafından 1996 yılında geliştirilmiştir. Beş ayrı alt becerinin olduğu bu sınıflama 2000’li yıllarda hazırlanan sosyal bilgiler ve tarih öğretim programlarında kullanılmıştır. Bu alt beceriler (1) *kronolojik düşünme*, (2) *tarihsel kavrama (anlama)*, (3) *tarihsel analiz ve yorum*, (4) *tarihsel sorun analizi ve karar verme* ile (5) *tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma* şeklindedir (MEB, 2007; 2018a; NCHS, 1996). Bu beceriler 2007 ve 2018 tarih dersi öğretim programlarına doğrudan dâhil edildiği gibi 2005 ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programlarında da kısmen yer almıştır (Coşkun Keskin vd., 2022; Yalı ve Şimşek, 2020).

NCHS tarafından yapılan ve ülkemizde de özellikle 2000’li yıllarda hazırlanan tarih öğretim programlarında kullanılan tarihsel düşünme becerilerden ilki kronolojik düşünmedir. Öğrencilerin kronoloji becerisi olmadan olaylar arasındaki ilişkileri incelemesi mümkün değildir (MEB, 2018a). Bu beceri bir noktada diğer tarihsel düşünme becerilerinin önkoşuludur. Bu beceri ilkokul ve ortaokul (ilk 8 sınıf) kademelerinde kazanılmalı, lise düzeyinde ise pekiştirilmelidir (Şimşek, 2010).

İkinci beceri olan tarihsel kavrama (anlama), öğrencilerin geçmişteki olayları yaşandığı dönemin koşulları ve kavramlarıyla ele alarak o dönemi yaşayanların bakış açısıyla inceleyebilmeleridir (MEB, 2018a). Bu beceri aynı zamanda bir sonraki beceri olan tarihsel analiz ve yorumun önkoşuludur. Zira tarihsel kavrama becerisini kazanamamış bir öğrencinin tarihsel analiz ve yorum yapabilmesi çok mümkün değildir. Kavramaya ilişkin becerilerden bazıları, analiz becerilerini de kapsamakta, hatta bu beceriler için ön şart niteliği taşımaktadır (MEB, 2007).

Dördüncü beceri olan tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisinin geliştirilmesi için öğrenciler geçmişte insanların yüz yüze geldikleri sorunlarla/ikilemlerle karşılaştırılır. Bu yolla öğrencilerden akılcı ve mantıklı kararlar almaları beklenir. Son beceri olan tarihsel sorulamaya dayalı araştırmada ise öğrencilerden bir dokümanı, bir kaydı, arkeolojik bir kalıntıyı veya tarihsel bir mekânı incelemeleri istenir. Bu yolla öğrencilerden alternatif sorular üreterek bilimsel bir çalışma yapmaları beklenir (MEB, 2007).

Yukarıda kısaca tanıtılan tarihsel düşünme becerilerinin küçük yaşlardan itibaren çocuklara özellikle de sosyal bilgiler dersi kapsamında kazandırılması gerekmektedir. Zira lise düzeyindeki tarih derslerinde öğrencilerden bu becerileri kullanmaları istenmektedir. Bu nedenle ilkokul ve ortaokul kademelerinde bu becerilerin en azından temel düzeyde öğrencilere kazandırılması elzemdir (Coşkun Keskin vd., 2022; Yalı ve Şimşek, 2020). Türkiye’de tarihsel düşünme becerilerine dönük yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Yapılan sınırlı çalışmaların çoğunluğu kronolojik düşünme becerisi ile ilgilidir (Aktaş ve Marancı, 2018; Bayramoğlu, 2016; Çelikkaya, 2019; Şimşek, 2006). Bu çalışmalarda bu becerinin dahi ortaokul düzeyinde öğrencilere sağlıklı ve doğru şekilde kazandırılmadığı ortaya konulmuştur. Yeni araştırmalar (Aktın, 2016; 2017; Keskin, Keskin ve Kırtel, 2019) bu temel becerinin erken çocukluk/okul öncesi döneminde kazandırılabilceğini ortaya koymuştur.

Sosyal bilgiler derslerinde tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılması noktasındaki problemin olası nedenlerini Coşkun Keskin vd. (2022) 4 başlık altında toplamıştır: (1) Sosyal bilgiler/tarih derslerine/konularına yönelik bakış açısı, (2) sosyal bilgiler/tarih programları ve ders kitapları, (3) öğretmenlerin aldıkları eğitim, öğretim anlayışları ve uygulamaları (4) yapılan bilimsel çalışmaların azlığı. Bu çalışmada, bu bahsedilen problem durumlarından sadece program boyutu ele alınmış; yapılandırmacı anlayışın hâkim olduğu son iki sosyal bilgiler öğretim programı (2015 ve 2018) tarihsel düşünme becerileri bağlamında nitel içerik analizine tabi tutulmuştur. Alan yazında sosyal bilgiler derslerinde tarihsel düşünme becerilerini konu edinen çalışmaların hem az olması, hem de ağırlıklı olarak öğretmen ve öğrenci görüşlerine odaklanması bu çalışmanın yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışmanın yürütülmesinde doküman incelemesi/analizi kullanılmıştır. Doküman incelemesi nitel araştırmalarda sıklıkla başvuru alan bir yöntemdir. Bu yöntemde, var olan yazılı veya basılı materyaller (dokümanlar) sistemli bir şekilde incelenir ve analiz edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Doküman analizinde, araştırmaya konu olan belgelerin/dokümanların bilimsel kurallara uygun olarak incelenmesi elzemdir (Kıral, 2020). Doküman analizi kullanılırken uyulması gereken basamakları Yıldırım ve Şimşek (2016) şu şekilde sıralamaktadır: (1) dokümana ulaşma, (2) orijinal olup olmadığını teyit etme, (3) dokümanı anlama, (4) analiz etme ve (5) veriyi kullanma. Bu çalışmada doküman incelemesi yapılan 2005 ve 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim

programları MEB'in resmi sitesinden indirilmiştir. Resmi nitelik taşıyan bu programlar orijinal belge niteliği taşımaktadır. Bu programlar birkaç kez ayrıntılı şekilde okunduktan sonra özellikle kazanım odaklı olarak tarihsel düşünme becerileri bağlamında nitel içerik analizine tabi tutulmuştur. Son aşamada ise ulaşılan veriler, hem sayısal hem de sözel olarak araştırmada kullanılmıştır.

Çalışma Birimi

Bu araştırmanın çalışma birimi, yapılandırmacı anlayışa uygun olarak hazırlanan ve kısmen de olsa tarihsel düşünme becerilerinin yer aldığı düşünülen 2005 ve 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarıdır. Bu programlar aşağıda kısaca tanıtılmıştır:

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı: Yapılandırmacı anlayışa uygun olarak hazırlanan ilk sosyal bilgiler programı olup 2004-2005 öğretim yılında pilot uygulaması yapılmış ve 2005-2006 yılından itibaren kademeli olarak uygulanmaya başlanmıştır (Keskin, 2021). 2005 programı kazanım, öğrenme alanı, beceri, kavram ve değer öğretimi, etkinlik, ara disiplinler gibi daha önceki programlarda görülmeyen birçok öğeyi içeriğinde barındırmaktadır (Ata, 2006; MEB, 2011a; 2011b).

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı: Bu program TTKB'nin 19.01.2018 tarih ve 12 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Bu karar metninde uygulamasına devam edilen 2005 programının 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren tüm sınıf düzeylerinde uygulamadan kaldırıldığı belirtilmiştir (MEB, 2018b). 2018 programı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm yeni hazırlanan tüm öğretim programlarında ortak olan giriş bölümü, ikinci bölüm ise sosyal bilgilere ait öğretim programının yer aldığı esas bölümdür. Programın esas bölümünde sırasıyla özel amaçlar, temel beceriler, değerler, uygulama esasları, yapı ve kazanımlar yer almaktadır (Keskin, 2021).

Çalışmada ayrıca NCHS (1996) tarafından yayınlanan ve 2007 Tarih Dersi Öğretim Programı'nda Türkçeleştirilerek yer verilen tarihsel düşünme becerileri ve bunlara ait alt beceriler sosyal bilgiler programlarındaki becerileri belirlemek amacıyla ölçüt olarak kullanılmıştır. Bu alt beceriler uzunlukları nedeniyle verilmemiştir. Bu beceriler biraz daha özet şekilde 2018 Tarih Dersi Öğretim Programı'nda da yer almaktadır (bkz. MEB, 2018a: 13-17).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada 2005 ve 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarındaki kazanımlar NCHS (1996) tarafından geliştirilen tarihsel düşünme becerileri esas alınarak incelenmiş ve bu incelemede nitel içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte metinler, belgeler veya diğer

yazılı materyalleri sistematik bir şekilde incelenir ve yorumlanır. Bu analiz yöntemi, metinlerin içeriğindeki temaları, kavramları, ilişkileri ve anlamları ortaya çıkarmak için kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

İçerik analizinde öncelikle 2005 ve 2018 programlarında yer alan kazanımlar ayrıntılı olarak incelenmiştir. İnceleme sonrasında tarihsel düşünme becerilerini yansıttığı tespit edilen kazanımlar listelenmiş ve tablolar oluşturulmuştur. Tablolarda sınıflar ve öğrenme alanları esas alınarak hangi tarihsel düşünme becerisine hangi kazanım(lar)da yer verildiği gösterilmiştir. Ayrıca tablolarda yorumlama ve karşılaştırma amacıyla kazanım sayıları nicel olarak ta gösterilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada gerek tarihsel düşünme becerilerinin tespiti, gerekse bulguların yorumlanması aşamalarında sosyal bilgiler eğitimi alanında uzman iki kişi birbirinden bağımsız şekilde çalışmış ve sonrasında bu iki uzmanın çalışmaları Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen güvenilirlik formülü $[Güvenirlik = \frac{Görüş\ birliği}{(görüş\ birliği + Görüş\ ayrılığı)} \times 100]$ kullanılarak karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada %89 gibi yüksek bir oran elde edilmiştir. Miles ve Huberman (1994) güvenilirlik değerinin alt sınırını %70 olarak vermektedirler.

BULGULAR

Bulgular programlar esas alınarak iki başlık altında verilmiştir. İlk başlık altında 2005, ikinci başlık altında ise 2018 sosyal bilgiler programı tarihsel düşünme becerilerine yer verme durumları esas alınarak incelenmiştir.

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Tarihsel Düşünme Becerileri

Bu programda, tarihsel düşünme becerilerinin kullanılmasını gerektiren kazanımlar 4 sınıf düzeyi (4-7. sınıflar arası) esas alınarak aşağıda ayrı tablolar şeklinde verilmiştir.

Tablo 1. 2005 programında 4. sınıf düzeyinde tarihsel düşünme becerilerinin kullanımını gerektiren kazanımlar

Öğrenme Alanı	Tarihsel Düşünme Becerileri					Top
	Kronolojik Düşünme	Tarihsel Kavrama	Tarihsel analiz ve yorum	Tarihsel sorun analizi ve karar verme	Tarihsel sorg. dayalı araştırma	
Birey ve Toplum	1.5*					1
Kültür ve Miras	2.1; 2.2	2.2; 2.4; 2.5; 2.6	2.5; 2.6		2.1; 2.3; 2.4	11
İnsan, Yerler ve Çevreler Üretim, Dağıtım ve Tüketim					4.3	1
Bilim, Teknoloji ve Toplum	5.2; 5.3; 5.4	5.3; 5.4; 5.5	5.4		5.2; 5.3	9
Gruplar, Kur. ve Sos. Örg.						

Güç, Yönetim ve Toplum		7.4		1
Küresel Bağlantılar		8.4		1
Toplam	6	7	5	24

* Programda kazanımlar kodlamalarla verilmiştir. Örneğin 4.1.2. Buradaki ilk rakam sınıf düzeyini, ikincisi öğrenme alanını, son rakam ise kazanım numarasını temsil etmektedir. Kazanımların hepsi aynı sınıf düzeyine ait olduğundan ilk rakam verilmemiştir.

Tablo 1 incelendiğinde, bu sınıf düzeyindeki kazanımlarla tarihsel düşünme becerileri arasında toplam 24 ilişki tespit edilmiştir. Bazı kazanımlar birden fazla tarihsel düşünme becerisi ile ilişkilidir. Tarihsel düşünme becerilerini içeren kazanımların en çok “Kültür ve Miras” (11 ilişki) ile “Bilim, Teknoloji ve Toplum” (9 ilişki) öğrenme alanlarında yer aldığı görülmektedir. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ile “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” öğrenme alanlarında tarihsel düşünme becerilerini içeren kazanım tespit edilememiştir. Toplamda 24 olan ilişki sayısının yarısından fazlası (%54; f=13) kronolojik düşünme ve tarihsel kavrama becerilerine aittir. Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisine ait ilişki sayısı 6 iken, tarihsel analiz ve yorum becerisine ait ilişki sayısı 5’tir. Tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisine ait kazanım tespit edilememiştir.

Tablo 2. 2005 programında 5. sınıf düzeyinde tarihsel düşünme becerilerinin kullanımını gerektiren kazanımlar

Öğrenme Alanı	Tarihsel Düşünme Becerileri					Top
	Kronolojik Düşünme	Tarihsel Kavrama	Tarihsel analiz ve yorum	Tarihsel sorun analizi ve karar verme	Tarihsel sorg. dayalı araştırma	
Birey ve Toplum						
Kültür ve Miras	2.5; 2.6	2.1; 2.2; 2.3; 2.4; 2.5; 2.6	2.3; 2.5; 2.6		2.1; 2.3	13
İnsan, Yerler ve Çevreler		3.6			3.6	2
Üretim, Dağıtım ve Tüketim						
Bilim, Teknoloji ve Toplum					5.4	1
Gruplar, Kur. ve Sos. Örg.						
Güç, Yönetim ve Toplum					7.5	1
Küresel Bağlantılar		8.4; 8.5			8.4; 8.5	4
Toplam	2	9	3		7	21

Tablo 2 incelendiğinde, bu sınıf düzeyindeki kazanımlarla tarihsel düşünme becerileri arasında toplam 21 ilişki tespit edilmiştir. Tarihsel düşünme becerilerine dönük kazanımların en çok “Kültür ve Miras” (13 ilişki) öğrenme alanında yer aldığı görülmektedir. “Birey ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ve “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” öğrenme alanlarında tarihsel düşünme becerileri ile ilişkili kazanım tespit edilememiştir. Bir önceki sınıf düzeyiyle benzer şekilde toplamda tespit edilen 21 ilişkinin yarısından fazlası (%52; f=11) kronolojik düşünme ve tarihsel kavrama becerilerine aittir. Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisine ait ilişki sayısı 7 iken, tarihsel analiz ve yorum becerisine ait ilişki sayısı 3’tür. Tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisine ait kazanım tespit edilememiştir.

Tablo 3. 2005 programında 6. sınıf düzeyinde tarihsel düşünme becerilerinin kullanımını gerektiren kazanımlar

Öğrenme Alanı	Tarihsel Düşünme Becerileri					Top
	Kronolojik Düşünme	Tarihsel Kavrama	Tarihsel analiz ve yorum	Tarihsel sorun analizi ve karar verme	Tarihsel sorg. dayalı araştırma	
Birey ve Toplum					1.7	1
İnsan, Yerler ve Çevreler	2.4	2.4; 2.5	2.4; 2.5			5
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	3.5; 3.6					2
Küresel Bağlantılar			4.3			1
Kültür ve Miras	5.3; 5.5	5.1; 5.2; 5.3; 5.4; 5.5; 5.6; 5.7; 5.8	5.1; 5.2; 5.3; 5.6; 5.7		5.8	16
Güç, Yönetim ve Toplum	6.1; 6.2, 6.4; 6.5	6.4; 6.5	6.1; 6.2, 6.4			9
Bilim, Teknoloji ve Toplum		7.5				1
Toplam	9	13	11		2	35

Tablo 3 incelendiğinde, bu sınıf düzeyindeki kazanımlarla tarihsel düşünme becerileri arasında toplam 35 ilişki tespit edilmiştir. Tarihsel düşünme becerilerine dönük kazanımların en çok “Kültür ve Miras” (16 ilişki) ile “Güç, Yönetim ve Toplum” (9 ilişki) öğrenme alanlarında yer aldığı görülmektedir. Bu sınıf düzeyindeki öğrenme alanlarında tarihsel düşünme becerileri ile ilişkili en az bir kazanım tespit edilmiş olup, kazanım tespit edilemeyen öğrenme alanı bulunmamaktadır. Önceki iki sınıf düzeyiyle benzer şekilde toplamda tespit edilen 35 ilişkinin yarısından fazlası (%63; f=22) kronolojik düşünme ve tarihsel kavrama becerilerine aittir. Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisine ait ilişki sayısı 11 iken, tarihsel analiz ve yorum becerisine ait ilişki sayısı 2’dir. Tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisine ait kazanım tespit edilememiştir.

Tablo 4. 2005 programında 7. sınıf düzeyinde tarihsel düşünme becerilerinin kullanımını gerektiren kazanımlar

Öğrenme Alanı	Tarihsel Düşünme Becerileri					Top
	Kronolojik Düşünme	Tarihsel Kavrama	Tarihsel analiz ve yorum	Tarihsel sorun analizi ve karar verme	Tarihsel sorg. dayalı araştırma	
Birey ve Toplum		1.3; 1.6	1.3			3
İnsan, Yerler ve Çevreler			2.3		2.3; 2.5	3
Kültür ve Miras	3.1; 3.2; 3.3; 3.5; 3.6; 3.8	3.1; 3.2; 3.3; 3.4; 3.5; 3.6; 3.7	3.8		3.8	15
Üretim, Dağıtım ve Tüketim		4.1; 4.2; 4.3, 4.4	4.2			5
Bilim, Teknoloji ve Toplum	5.1; 5.2; 5.3; 5.4; 5.5	5.1; 5.2; 5.3	5.4; 5.5.			10
Gruplar, Kur. ve Sos. Örg.	6.1; 6.3	6.3; 6.5	6.5		6.1; 6.3	7
Güç, Yönetim ve Toplum	7.1	7.1	7.1			3
Küresel Bağlantılar		8.1	8.1			2
Toplam	14	20	9		5	48

Tablo 4 incelendiğinde, bu sınıf düzeyindeki kazanımlarla tarihsel düşünme becerileri arasında toplam 48 ilişki tespit edilmiştir. Tarihsel düşünme becerilerine dönük kazanımların en çok “Kültür ve Miras” (15 ilişki) ile “Bilim, Teknoloji ve Toplum” (10 ilişki) öğrenme alanlarında yer aldığı görülmektedir. Bu sınıf düzeyindeki tarihsel düşünme becerileri ile ilişkili kazanım tespit edilemeyen öğrenme alanı bulunmamaktadır. Önceki üç sınıf düzeyiyle benzer şekilde toplamda tespit edilen 48 ilişkinin yaklaşık dörtte üçlük kısmı (%71; f=34) kronolojik düşünme ve tarihsel kavrama becerilerine aittir. Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisine ait ilişki sayısı 5 iken, tarihsel analiz ve yorum becerisine ait ilişki sayısı 9’dur. Tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisine ait kazanım tespit edilememiştir.

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Tarihsel Düşünme Becerileri

Bu programda, tarihsel düşünme becerilerinin kullanılmasını gerektiren kazanımlar 4 sınıf düzeyi (4-7. sınıflar arası) esas alınarak aşağıda ayrı tablolar şeklinde verilmiştir.

Tablo 5. 2018 programında 4. sınıf düzeyinde tarihsel düşünme becerilerinin kullanımını gerektiren kazanımlar

Öğrenme Alanı	Tarihsel Düşünme Becerileri					Top
	Kronolojik Düşünme	Tarihsel Kavrama	Tarihsel analiz ve yorum	Tarihsel sorun analizi ve karar verme	Tarihsel sorg. dayalı araştırma	
Birey ve Toplum	1.2					1
Kültür ve Miras	2.1	2.4		2.3	2.2	4
İnsan, Yerler ve Çevreler						
Bilim, Teknoloji ve Toplum	4.2; 4.3				4.3	3
Üretim, Dağıtım ve Tüketim						
Etkin Vatandaşlık		6.1; 6.4				2
Küresel Bağlantılar		7.2	7.3			2
Toplam	4	4	1	1	2	12

Tablo 5 incelendiğinde, bu sınıf düzeyindeki kazanımlarla tarihsel düşünme becerileri arasında toplam 12 ilişki tespit edilmiştir. Bazı kazanımlar birden fazla tarihsel düşünme becerisi ile ilişkilidir. Tarihsel düşünme becerilerini içeren kazanımların en çok “Kültür ve Miras” (4 ilişki) ile “Bilim, Teknoloji ve Toplum” (3 ilişki) öğrenme alanlarında yer aldığı görülmektedir. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ile “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanlarında tarihsel düşünme becerilerini içeren kazanım tespit edilememiştir. Toplamda 12 olan ilişki sayısının yarısından fazlası (%67; f=8) kronolojik düşünme ve tarihsel kavrama becerilerine aittir. Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisine ait ilişki sayısı 2 iken, tarihsel analiz ve yorum ile tarihsel sorun analizi ve karar verme becerilerine ait ilişki sayısı birdir.

Tablo 6. 2018 programında 5. sınıf düzeyinde tarihsel düşünme becerilerinin kullanımını gerektiren kazanımlar

Öğrenme Alanı	Tarihsel Düşünme Becerileri	Top
---------------	-----------------------------	-----

	Kronolojik Düşünme	Tarihsel Kavrama	Tarihsel analiz ve yorum	Tarihsel sorun analizi ve karar verme	Tarihsel sorg. dayalı araştırma	
Birey ve Toplum						
Kültür ve Miras	2.1; 2.2; 2.3; 2.4, 2.5	2.1; 2.2	2.3; 2.4	2.5		10
İnsan, Yerler ve Çevreler						
Bilim, Teknoloji ve Toplum	4.4					1
Üretim, Dağıtım ve Tüketim						
Etkin Vatandaşlık	6.4	6.4				2
Küresel Bağlantılar	7.4	7.4				2
Toplam	8	4	2	1		15

Tablo 6 incelendiğinde, bu sınıf düzeyindeki kazanımlarla tarihsel düşünme becerileri arasında toplam 15 ilişki tespit edilmiştir. Tarihsel düşünme becerilerini içeren kazanımların en çok “Kültür ve Miras” (10 ilişki) öğrenme alanında yer aldığı görülmektedir. “Birey ve Toplum”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ve “Üretim, dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanlarında tarihsel düşünme becerilerini içeren kazanım tespit edilememiştir. Toplamda 15 olan ilişki sayısının hemen hemen tamamına yakın kısmı (%80; f=12) kronolojik düşünme ve tarihsel kavrama becerilerine aittir. Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisinin kullanımı gerektiren bir kazanım tespit edilememiştir.

Tablo 7. 2018 programında 6. sınıf düzeyinde tarihsel düşünme becerilerinin kullanımını gerektiren kazanımlar

Öğrenme Alanı	Tarihsel Düşünme Becerileri					Top
	Kronolojik Düşünme	Tarihsel Kavrama	Tarihsel analiz ve yorum	Tarihsel sorun analizi ve karar verme	Tarihsel sorg. dayalı araştırma	
Birey ve Toplum	1.1		1.2			2
Kültür ve Miras	2.1; 2.2; 2.3; 2.4, 2.5	2.1; 2.2; 2.3; 2.5	2.4			10
İnsan, Yerler ve Çevreler						
Bilim, Teknoloji ve Toplum	4.2					1
Üretim, Dağıtım ve Tüketim						
Etkin Vatandaşlık	6.6	6.6	6.1			3
Küresel Bağlantılar			7.1; 7.3			2
Toplam	8	5	5			18

Tablo 7 incelendiğinde, bu sınıf düzeyindeki kazanımlarla tarihsel düşünme becerileri arasında toplam 18 ilişki tespit edilmiştir. Tarihsel düşünme becerilerini içeren kazanımların en çok “Kültür ve Miras” (10 ilişki) öğrenme alanında yer aldığı görülmektedir. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ile “Üretim, dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanlarında tarihsel düşünme becerilerini içeren kazanım tespit edilememiştir. Toplamda 18 olan ilişki sayısının yaklaşık dörtte üçlük kısmı (%70; f=13) kronolojik düşünme ve tarihsel kavrama becerilerine aittir. Tarihsel sorun analizi ve karar verme ile tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerilerinin kullanımı gerektiren bir kazanım tespit edilememiştir.

Tablo 8. 2018 programında 7. sınıf düzeyinde tarihsel düşünme becerilerinin kullanımını gerektiren kazanımlar

Öğrenme Alanı	Tarihsel Düşünme Becerileri					Top
	Kronolojik Düşünme	Tarihsel Kavrama	Tarihsel analiz ve yorum	Tarihsel sorun analizi ve karar verme	Tarihsel sorg. dayalı araştırma	
Birey ve Toplum						
Kültür ve Miras	2.1; 2.3; 2.4, 2.5	2.1; 2.3; 2.4; 2.5	2.2			9
İnsan, Yerler ve Çevreler	3.1	3.1				2
Bilim, Teknoloji ve Toplum	4.1; 4.2; 4.3	4.1	4.2; 4.3			6
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5.1; 5.4	5.1; 5.4				4
Etkin Vatandaşlık	6.1; 6.2	6.1; 6.2				4
Küresel Bağlantılar						
Toplam	12	10	3			25

Tablo 8 incelendiğinde, bu sınıf düzeyindeki kazanımlarla tarihsel düşünme becerileri arasında toplam 25 ilişki tespit edilmiştir. Tarihsel düşünme becerilerini içeren kazanımların en çok “Kültür ve Miras” (9 ilişki) ile “Bilim, Teknoloji ve Toplum” (6 ilişki) öğrenme alanlarında yer aldığı görülmektedir. “Birey ve Toplum” ile “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanlarında tarihsel düşünme becerilerini içeren kazanım tespit edilememiştir. Toplamda 25 olan ilişki sayısının tamamına yakın kısmı (%88; f=22) kronolojik düşünme ve tarihsel kavrama becerilerine aittir. Tarihsel sorun analizi ve karar verme ile tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerilerinin kullanımını gerektiren bir kazanım tespit edilememiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmanın sonunda ulaşılan en net sonuç, yapılandırmacı anlayışa uygun olarak hazırlanan 2005 ve 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının her ikisinde de tarihsel düşünme becerilerine yer verildiğidir. Her iki programda sınıflar düzeyinde kazanımlar incelendiğinde bu net bir şekilde görülebilmektedir. Pehlivan (2021) çalışmasında 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında tarihsel düşünme becerilerine yer verildiğini tespit etmiştir. Benzer şekilde Yalı ve Şimşek (2020) hem 2005 hem de 2018 sosyal bilgiler öğretim programlarında kısmen de olsa tarihsel düşünme becerilerine yer verildiğini belirtmişlerdir.

Alan yazında doğrudan sosyal bilgiler öğretim programlarında tarihsel düşünme becerilerinin varlığını kazanımlar üzerinden analiz eden çalışmaların azlığı tartışmayı kısırlaştırırsa da yakın çalışmaların sonuçları kullanılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçları aşağıda üç ana tema etrafında verilmiştir. İlk temada 2005, ikinci temada 2018 programında tarihsel düşünme becerilerine yer verme durumuna ilişkin toplu sonuçlara değinilmiştir. Üçüncü ve son temada ise iki program tarihsel düşünme becerilerine yer verme durumları bakımından karşılaştırılmıştır.

2005 sosyal bilgiler programında 4 sınıf düzeyinde kazanımların analizi neticesinde ulaşılan ilk sonuç tarih konularının ağırlıklı olduğu öğrenme alanlarında, tarihsel düşünme becerilerinin kullanımını gerektiren kazanımların daha fazla olduğu yönündedir. Tüm sınıflar düzeyinde “Kültür ve Miras” öğrenme alanında tarihsel düşünme becerileri ile ilişkili kazanım sayısı fazladır. Bu öğrenme alanı hem 2005, hem de 2018 programlarında doğrudan tarih konularına yer vermektedir. 4. ve 7. sınıflarda “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, 6. sınıfta ise “Güç, Yönetim ve Toplum”, “Kültür ve Miras” öğrenme alanından sonra ikinci en çok ilişkinin tespit edildiği öğrenme alanlarıdır. Bu sınıflar düzeyindeki ilgili öğrenme alanlarındaki kazanımların da ağırlıklı tarih ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

2005 sosyal bilgiler öğretim programında dört sınıf düzeyine genel olarak bakıldığında sınıf düzeyi yükseldikçe tarihsel düşünme becerileri ile kurulan ilişki ve kazanım sayılarının arttığı görülmektedir (bkz. Tablo 1, 2, 3 ve 4). Tüm sınıf düzeylerinde ağırlık verilen tarihsel düşünme becerilerine bakıldığında ise, ilk iki beceri olan kronolojik düşünme ve tarihsel kavramanın ağırlıklı olduğu görülmektedir. Tüm sınıf düzeylerinde bu iki becerinin ağırlığı %50’nin üstündedir. Üst düzey olarak nitelendirilebilen diğer üç beceriye bakıldığında ise tarihsel analiz ve yorum ile tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerilerine ilk iki beceriye göre daha az yer verildiği gözlenmiştir. İlginç olan bir diğer sonuç ise tüm sınıf düzeylerinde tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisine dönük bir ilişki ve kazanım tespit edilememiş olmasıdır.

2018 sosyal bilgiler programındaki kazanımların analizi neticesinde ulaşılan ilk önemli sonuç tüm sınıf düzeylerinde tarihsel düşünme becerilerinin en fazla “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer almasıdır. İkinci sırada ise “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanı gelmektedir. Diğer öğrenme alanlarında ilişki tespit edilen kazanım sayısı oldukça azdır. Hatta sınıf düzeylerine bakıldığında bazı öğrenme alanlarında hiç ilişki olmadığı görülmektedir (bkz. Tablo 5, 6, 7 ve 8).

2018 sosyal bilgiler öğretim programında dört sınıf düzeyine genel olarak bakıldığında sınıf düzeyi yükseldikçe tarihsel düşünme becerileri ile kurulan ilişki sayısının arttığı görülmektedir (bkz. Tablo 5, 6, 7 ve 8). Tüm sınıf düzeylerinde en çok ilişki tespit edilen beceriler kronolojik düşünme ve tarihsel kavramadır. Tüm sınıf düzeylerinde bu iki becerinin ağırlığı oldukça yüksektir (ortalama %75 civarı). Üst düzey becerilere bakıldığında ise tarihsel analiz ve yorum becerisine tüm sınıf düzeylerinde, tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisine 4. ve 5. sınıflarda, tarihsel sorulamaya dayalı araştırma becerisine ise sadece 4. sınıfta yer verildiği görülmektedir.

2005 ve 2018 sosyal bilgiler programları, tarihsel düşünme becerileri bağlamında karşılaştırıldıklarında benzerlikler yanında farklılıklar da göze çarpmaktadır. En göze çarpan farklılık her iki programda ilişkilerin sayısının birbirinden oldukça farklı olmasıdır. 2005 programındaki ilişki sayısı bariz şekilde 2018 programından fazladır. Bu farklılığın nedeni programlardaki kazanım sayıları ile ilgilidir. Zira 2018 programındaki kazanım sayısı bariz şekilde 2005 programından daha azdır (Keskin, 2021). Bu durumda tarihsel düşünme becerilerindeki ilişki sayısının düşük çıkmasına neden olmuştur. Diğer farklılıklar çok önem arz etmemektedir.

Her iki program arasındaki benzerlikler farklılıklardan daha fazladır. İlk ortak nokta “Kültür ve Miras” öğrenme alanı ile ilgilidir. Her iki programda bu öğrenme alanı en çok ilişki tespit edilen olmuştur. Daha önce de değinildiği gibi bu durum, “Kültür ve Miras” öğrenme alanının doğasından kaynaklanmaktadır. Doğrudan tarih konularına yer verilen bu öğrenme alanı yanında her iki programda da tarih konularının/kazanımlarının olduğu tüm öğrenme alanlarında ilişki tespit edilmiştir.

Diğer önemli bir benzerlik ağırlık verilen tarihsel düşünme becerileri noktasındadır. Her iki programda da ortak olarak alt ve temel düzey olarak nitelendirilen kronolojik düşünme ve tarihsel kavrama becerilerine yer verildiği, üst düzey becerilerin ise sınırlı tutulduğu görülmüştür. Bu noktada programlar arasında sadece oransal farklılıklar mevcuttur. 2018 programında alt düzey beceriler daha ağırlıklı iken, 2005 programında kısmen de olsa denge kurulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, tarihsel düşünme becerilerini sosyal bilgiler öğretim programları ve kazanımlar odaklı olarak incelemiştir. İleriki yıllarda ders kitapları ve uygulama ağırlıklı daha farklı çalışmalar yapılabilir. Alan yazında, lise kademesinde tarihsel düşünme becerilerini konu edinen çalışmaların oldukça fazla olduğu, ilkökul ve ortaokul kademelerinde ise sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın bu noktada öncü nitelik taşıdığı ve ileride yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ö., Marancı, Ş. (2018). Fotoğraflarla yedinci sınıf öğrencilerinin tarihsel zaman algısı. *Milli Eğitim Dergisi*, 219, 161-176.
- Aktın, K. (2016). Okul öncesi dönemde kronolojik düşünme: Bir durum çalışması. *Sakarya University Journal of Education*, 6(3), 116-131.
- Aktın, K. (2017). Okul öncesi dönemde müze eğitimi ile çocukların tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 465-486.

- Ata, B. (2006). Sosyal bilgiler öğretim programı. C. Öztürk (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım* içinde (s. 71-83). Ankara: Pegem Akademi.
- Bayramoğlu, Ç. A. (2016). *Sosyal bilgiler programında yer alan tarih konularının tarihsel düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Collingwood, R.G. (1996). *Tarih tasarımı*. (Çev. K. Dinçer). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Coşkun Keskin, S., Keskin, Y., Pehlivan, N. ve Keskin, K. (2022). *Sosyal bilgiler derslerinde tarih konularının öğretimi üzerine düşünceler: kavramlar, düşünme becerileri, değerler ve empati*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Çelikkaya, T. (2019). Ortaokul öğrencilerinin kronoloji becerilerinin saptanmasına yönelik bir çalışma. *Turkish History Education Journal*, 8(1), 150-173
- Doğanay, A. (2009). Etkin vatandaşlık için düşünme becerilerinin öğretimi. C. Öztürk (Ed.). *Sosyal Bilgiler Eğitimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* içinde (s. 145-185). Ankara: Pegem Akademi.
- Keskin, Y. (2002). *Türkiye’de II. Meşrutiyetten günümüze kadar uygulanmış olan sosyal bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, Y. (2021). Sosyal bilgiler programı tarihi ve güncel gelişmeler. T. Çelikkaya, Ç. Öztürk Demirbaş, T. Yıldırım ve H. Yakar (Ed.), *Yeni Program ve Ders İçeriklerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretimi I* içinde(s. 1-44). Ankara: Pegem Akademi.
- Keskin, Y., Keskin, S., & Kırtel, A. (2019). Sociocultural education and empathy in early childhood: Analyzing the battle of Gallipoli. *Social Behavior and Personality: An international journal*, 47(3), e7440.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.
- MEB (2007). Ortaöğretim 9. Sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı. <http://programlar.meb.gov.tr> adresinden 11 Ocak 2012 tarihinde indirilmiştir.
- MEB (2011a). *Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. <http://meb.gov.tr/program.aspx> adresinden 15 Aralık 2011 tarihinde indirilmiştir.
- MEB (2011b). *Sosyal Bilgiler Dersi (6-7. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. <http://meb.gov.tr/program.aspx> adresinden 15 Aralık 2011 tarihinde indirilmiştir.
- MEB (2018a). *Ortaöğretim Tarih Dersi (9, 10 ve 11. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201822142524139-Tarih%20d%C3%B6p.pdf> adresinden 24 Mayıs 2019 tarihinde indirilmiştir.
- MEB (2018b). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> adresinden 24 Mayıs 2019 tarihinde indirilmiştir.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage.
- National Center for History in the Schools[NCHS] (1996). *National Standards for History*. <https://phi.history.ucla.edu/standards/thinking5-12.html> adresinden 25.06.2022 tarihinde alınmıştır.

- Öztürk, C. (2006). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. C. Öztürk (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi: Yapılandırmacı Bir Yaklaşım* içinde(s. 21-50). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Pehlivan, N. (2021). *2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 'nda yer verilen tarihsel düşünme becerilerinin ders kitaplarına yansımaya durumunun incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Şimşek, A. (2006). İlköğretim öğrencilerinde tarihsel zaman kavramının gelişimi. *İlköğretim Online*, 5(2), 87-109.
- Şimşek, A. (2010). Kronoloji ve zaman algısı. M. Safran (Ed.), *Tarih Nasıl Öğretilir? Tarih Öğretmenleri İçin Özel Öğretim Yöntemleri* içinde (s. 77-82). İstanbul: Yeni İnsan.
- Turan, R. ve Ulusoy, K. (2013). Sosyal bilgilerde tarihin yeri ve önemi. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri* içinde (s. 137-155). Ankara: Pegem Akademi.
- Yalı, S. ve Şimşek, A. (2020). Sosyal bilgilerde tarihsel düşünme becerileri. A. F. Ersoy ve H. Karaduman (Ed.), *Sosyal Bilgilerde Güncel Okumalar 2* içinde (s. 1-22). Ankara: Anı.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.